

події, надання в розпорядження слідчого тих чи інших технічних засобів тощо).

Особиста участь співробітника оперативного підрозділу в огляді місця події дозволяє на підставі аналізу обстановки, що склалась, негайно застосовувати ефективні розшукові чи режимні заходи, що забезпечують попередження нових кримінальних правопорушень засуджених і розкриття вчиненого злочину.

Список використаних джерел:

1. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України – Режим доступу: <https://kvs.gov.ua/2019/harakteristika/01.10.2019.pdf>.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення, Форма № 1 (місячна), затверджено наказом ГПУ від 23 жовтня 2012 р. № 100 за погодженням з Держстатом України – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131.
4. Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексєєв та ін. – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 544 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України, від 13.04.2012 р. № 4651-VI, введений у дію з 20.11.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88 (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5076-VI від 05.07.2012).
6. Криміналістика : підручник / В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.

Сокиран Федір Михайлович,

професор кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Психологічний вплив під час розслідування кримінальних правопорушень обумовлено природою, цілями і завданнями слідчих (розшукових) дій. Він створює умови для отримання від осіб, на яких його спрямовано, вірогідної, доказової інформації про факти і події, що цікавлять слідство, забезпечує необхідну дію на осіб, які приховують правду або дають неправдиві свідчення. Його проблемами займається і наука криміналістика, її розділ криміналістична (слідча) тактика.

Слідча тактика як розділ криміналістики вивчає основні напрями і способи найефективнішого виявлення, опрацювання і

використання доказової інформації з метою оптимального розслідування взагалі і у конкретних слідчих ситуаціях зокрема.

Істотним є те, що слідча тактика, як неодмінну умову, передбачає можливість вибору і зміну рішень і альтернатив у діях слідчого та прогнозованих діях інших учасників слідчих (розшукових) дій, умов та прийомів актуалізації розумових процесів усіх учасників.

З одного боку, слідчий, здійснюючи психологічний вплив на осіб, які беруть участь у провадженні, одержує доказову інформацію. Отже, грамотно, професійно побудований вплив грає роль тактичного засобу розслідування і є елементом слідчої тактики. Тому є цілком зрозумілою потреба в розробці криміналістикою таких методів психологічного впливу, які б дозволили в межах, передбачених законом, ефективніше виконувати задачі кримінального судочинства. З другого – у процесі виявлення і опрацювання інформації слідчий постійно відчуває негативний вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників, що загрожують ефективності використання одержаної інформації.

До таких чинників, які можна класифікувати на групи та дослідити, слід віднести об'єктивні та суб'єктивні, підготовлені і випадкові, свідомі і мимовільні, неправда і омана тощо.

Важливим завданням слідчої тактики (як науки, так і практики) є максимальне використання або знешкодження у межах кримінального процесуального закону [1] і норм судової етики, впливу цих чинників, з урахуванням практики застосування їх у слідчій діяльності для встановлення істини.

Серед напрямів вирішення цього завдання особливе місце посідає розробка і використання прийомів психологічного впливу в криміналістиці.

Важливість розробки саме цього напрямку та його принципова дійовість на практиці обумовлена тим, що психологічний вплив є генетичним атрибутом будь-якого людського спілкування. Ми знову повертаємося до цього положення, щоб ще раз наголосити на його об'єктивному існуванні і як обов'язкового чинника психологічної сфери діяльності правосуддя. Слід зазначити, що основним напрямом психологічного впливу як на досудовому, так і на судовому слідстві є одержання об'єктивно правдивої інформації, яка здобувається законним шляхом з встановлених законом джерел, відносно події, що розслідується.

Як відомо, цей процес збирання, опрацювання і використання доказової інформації, який є нічим іншим, як прикладним пізнанням у конкретному провадженні, не може бути завершеним і ефективним лише завдяки кримінальним процесуальним дозволам і заборонам, приписам і процедурам, або попри цьому. Велику роль у цьому процесі відіграє криміналістика з її теоретико-емпіричними рекомендаціями і аналогами. Організація та обумовлена послідовність дій стосовно збирання, опрацювання та використання доказової інформації, вибір шляхів і засобів у цій діяльності мають вирішальне значення, які є складовими тактики криміналістичного забезпечення

доказування. Таким чином, всі види спілкування у процесі розслідування кримінального провадження мають містити науково обґрунтовану емпіричну, цілеспрямовану та осмислену, або інтуїтивну тактику дій і поведінки. І хоча криміналістика обумовлює основи діяльності лише уповноважених осіб, в основному – слідчого, тактичні прийоми, так чи інакше використовують усі учасники процесу.

Оскільки спілкування і взаємовідносини неможливі без психологічного впливу, то слід вважати беззаперечним, що криміналістична (слідча) тактика в теоретичних і практичних рекомендаціях має враховувати наявність такого впливу, використовувати його та працювати над розробкою ефективних прийомів і систем тактико-психологічного характеру. Про необхідність такої інтеграції у психологічну сутність криміналістичної тактики взагалі і тактики окремих слідчих (розшукових) дій у спеціальній літературі йдеться вже давно. Початок обговорення цього питання поклав Ганс Грос [2]. Але ці ідеї лише останнім часом почали вивчати ґрунтовно і реально впроваджувати у практику. Ті автори, які вводять елементи психологічного впливу у криміналістичну тактику, у той же час не систематизують ці прийоми та засоби, обмежуючись більш-менш цінними, не завжди чіткими рекомендаціями. Зокрема, майже завжди в таких працях йдеться про встановлення психологічного контакту слідчого з іншими учасниками процесу, про користь або шкоду так званих психологічних «хитрощів» або «пасток». Ми вважаємо, що як і цих, так і деяких інших рекомендацій відносно цього аспекту слідчої діяльності недостатньо для втілення ідеї підвищення ефективності попереднього слідства за рахунок ґрунтовного введення даних психологічної науки у слідчу тактику. Ці рекомендації іноді суперечливі і не повністю узгоджені з «буквою» і «духом» закону, нерідко висловлені у вигляді загальних побажань без методичного і ситуаційного тлумачення.

Всі без винятку слідчі, з якими нам доводилось спілкуватись, підтримують позицію відносно меж і змісту психологічного впливу в кримінальному судочинстві.

Враховуючи викладене вище, можна констатувати, що психологічний вплив у різних формах виявлення, і як самостійний прийом проведення слідчої дії, і як складова частина тактичного прийому, а також і як напрям діяльності слідчого у розв'язанні окремих задач розслідування, – є постійно діючим джерелом формування тактичних рекомендацій і неодмінним структурним компонентом тактичних прийомів і операцій процесуального та допоміжного (оперативного) характеру.

Це дозволяє нам зробити висновок, що психологічний вплив, який застосовується слідчим у процесі розслідування і трансформований у тактичні прийоми, є обов'язковим суттєвим елементом криміналістичної (слідчої) тактики і вивчається та досліджується наукою криміналістикою.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс] // Голос України. – 2012. – № 90–91. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Репринтное издание 1908 года / Г. Гросс; Научн. Ред.: Крылов В.В. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.

Сорока Ірина Вікторівна,

викладач кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗА ФАКТАМИ КРАДІЖОК МАЙНА ГРОМАДЯН ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНИМИ

Під час розслідування крадіжок майна громадян вчинених неповнолітніми значної уваги до себе потребує такий елемент криміналістичної характеристики, як особа потерпілого. Незважаючи на значну увагу, що приділялась досліджуваному елементу криміналістичної характеристики, позиції вчених мають істотні різниці у наповненні змістом та значенням.

На думку О.Н. Колісниченка, система ознак щодо особи потерпілого має складну структуру, зокрема, демографічні ознаки: стать, вік, місце проживання, навчання, роботи тощо; відомості про спосіб життя, риси характеру, звички, нахили, зв'язки (особисті, родинні, службові, побутові й інші), стосунки (ворожі, неприязні, дружні); в деяких методиках розслідування – ознаки віктимності (аморальна, ризикова поведінка, необачність) [1, с. 37–38].

Подібні характеризуючи властивості, зокрема, демографічні дані, фізіологічні, психологічні, соціальні особливості особистості потерпілого, дані про спосіб його життя, захворювання, віктимність поведінки, рівень культури, ціннісні орієнтації, наявність зв'язків і відносин з іншими людьми, виокремлює В.Ф. Єрмолович, але вказує ще й відомості про характер і обсяг завданих збитків [2, с. 144–145].

Варто розуміти, що наявність у неповнолітніх відомостей про матеріальний стан потерпілих може обумовлювати вчинення по відношенні до них крадіжки. Відомості про предмет посягання, суму завданих збитків, обставини вчинення кримінального правопорушення можуть значною мірою сприяти формуванню відомостей про зв'язок між особою потерпілим та особою злочинця.

Звертаючи увагу на значення ознак особи потерпілого, В.В. Тіщенко зазначає, що відомості про діяльність, спосіб життя, соціально-демографічні й особистісні характеристики дозволяють будувати версії про мотиви, цілі та інші обставини злочину; а дані про